

HANNA GRZESZCZUK-BRENDEL
Politechnika Poznańska

REWITALIZACJA JAKO PROCES EDUKACJI SPOŁECZNEJ

W podejmowanych w Europie od lat 70. XX wieku działaniach rewitalizacyjnych jednym z najbardziej istotnych założeń był współdziałanie mieszkańców i użytkowników zdegradowanych obszarów. Biorąc pod uwagę, że upadek jakości przestrzeni współistniał z kryzysem ekonomicznym i społecznym, praktyki rewitalizacyjne musiały łączyć remonty, poprawę infrastruktury czy zakładanie zieleni z przemianą świadomości i postaw mieszkańców. Mieli oni z biernych użytkowników przestrzeni stać jej współodpowiedzialnymi współgospodarzami. Oznaczało to nie tylko budzenie świadomości obywatelskiej, ale też indywidualne przemiany mentalne. Zamiast bierności i roszczeniowości pojawiało się poczucie podmiotowości, sprawczości i solidarności, a także lokalnych identyfikacji. Na straży tych przemian stały odpowiednie regulacje prawne, dające uczestnikom procesów rewitalizacyjnych ochronę przed spekulacją i gentryfikacją, a tym samym możliwość dalszego zamieszkiwania na terenach, które w wyniku tych działań zyskiwały atrakcyjność. Wychodząc z założenia, że proces edukacji społecznej w obrębie programów rewitalizacji ma na celu między innymi zmianę postaw społecznych, w artykule omawiam różnego rodzaju inicjatyw kulturalne, artystyczne, edukacyjne, integracyjne, skierowane nie tylko do mieszkańców, co przede wszystkim prowadzone razem z mieszkańcami.

W Polsce brak ustawy rewitalizacyjnej, uchwalonej dopiero w 2015 roku, uniemożliwia korzystanie z dostępnych funduszy unijnych oraz utrudnia całościowe działania, przez co lokalne programy rewitalizacyjne tworzone w różnych miastach różniły się znacznie między sobą. Wynikało to także ze struktury własnościowej istniejącej zabudowy, co pociągało za sobą decyzje dotyczące „punktów ciężkości”: skupienie się na remontach lub na działaniach edukacyjno-społecznych. O ile na przykład we Wrocławiu można mówić o przewadze komunalnych kamienic, to z kolei w Poznaniu większość stanowią domy prywatne.

W latach 90. XX wieku, gdy zaczęto wprowadzać idee rewitalizacji, najczęściej w Poznaniu określano tym mianem remonty, które budziły spore zastrzeżenia społeczne, choćby w związku z zahamowaniem realizacji wniosków o wykup mieszkań w remontowanych kamienicach czy zakresem oraz kosztami prowadzonych prac. Doprowadziło to do deprecjacji pojęcia, a o nierozumieniu tych procesów świadczy niewykorzystanie

szansy, jaką była próba współpracy ze strony Lipska, który w 1999 roku szukał w krajach postsocjalistycznych partnerów do wymiany własnych doświadczeń z prowadzonych w mieście programów rewitalizacji, opracowując program DEMOT, który ostatecznie nie został przyjęty przez Unię Europejską. Istotna zmiana nastąpiła dopiero w 2005 roku w związku z uruchomieniem Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR) Unii Europejskiej, w ramach którego przeznaczono środki na odnowę zdegradowanych obszarów miejskich, przemysłowych i powojkowych.

W Poznaniu wykorzystano przede wszystkim fundusze w ramach Priorytetu I (budowa i modernizacja dróg, gospodarka odpadami – spalarnia śmieci, rozwój systemów informacji turystycznej), a w ramach Priorytetu III przeznaczono je na poprawę stanu infrastruktury technicznej i społecznej oraz ochrony zdrowia. Możliwość skorzystania z dotacji unijnych, a jednocześnie brak przepisów prawnych oraz wyraźnie niewystarczające zaangażowanie i zainteresowanie ówczesnych władz miejskich problemami coraz bardziej upadającego śródmieścia spowodowały pewną pozorną skuteczność działań. Były one podejmowane bardziej ze względu na wpisanie się w programy pomocy unijnej niż w celu rzeczywistego uzdrowienia sytuacji. Niewykluczone, że w ramach tej postawy da się wytłumaczyć wspieranie różnych form „miękkich” form aktywności, na przykład konsultacji społecznych, które nie przekładały się w wystarczającym zakresie na decyzje dotyczące rzeczywistych przemian infrastrukturalnych, remonty itp.

W związku z wymogami ZPORR utworzono Oddział Rewitalizacji, który w 2005 roku przygotował Miejski Program Rewitalizacji, opracowując kryteria dla obszarów kryzysowych oraz wyznaczając te obszary, między innymi w takich dzielnicach, jak Chwaliszewo, Ostrów Tumski, część Jeżyc i Łazarza. Pod wpływem postulatów społecznych programem rewitalizacji została objęta Śróдка, a później dodatkowa część Jeżyc. Do wyznaczania obszarów kryzysowych wykorzystano nie tylko dane statystyczne, ale też przeprowadzono konsultacje społeczne (ankiety, spotkania w dzielnicach, stoiska uliczne), w ramach których mieszkańcy mogli zgłaszać najbardziej dotkliwe problemy¹.

Jeśli można mówić o braku zainteresowania i braku zrozumienia dla rewitalizacji ze strony władz miejskich, to aktywność Oddziału Rewitalizacji zyskała uznanie nie tylko w Poznaniu, ale też została doceniona w skali Polski i w ocenach URBACT-u. Wyrazem tego są nagrody i wyróżnienia, na przykład w 7 Edycji konkursu *Polska Pięknieje* za projekt „Rewitalizacja w budowie – tworzymy zręby rewitalizacji w Polsce” za innowacyjne podejście do rewitalizacji (razem z Fundacją SIC!) czy w konkursie Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich za program rewitalizacji społecznej (drugie miejsce w 2011 roku).

Główne działania Oddziału Rewitalizacji, już wielokrotnie omawiane i zanalizowane² zostały skoncentrowane na obszarze Śródky, wywodzącej się ze średniowiecznej osady, zdegradowanej na skutek przeprowadzenia w latach 1962–1977 trasy komunikacyjnej wschód–zachód. Przecięła ona dzielnicę, pozbawiła ją rynku, a przede wszystkim odizolowała przez dwupasmowe jezdnie szybkiego ruchu. Rada Osiedla, proponując

¹ L. Podbrez, *Miejski Program Rewitalizacji dla Poznania*, w: *Konferencja Śląskiego Związku Gmin i Powiatów, Miasto XXI wieku*. 8–9.12.2008.

² Por. B. Kaźmierczak i in., *Oceny rewitalizacji. Studium zmian na poznańskiej Śróдке*, Poznań 2011.

Ryc. 1. Konsultacje społeczne w ramach Miejskiego Programu Rewitalizacji

Ryc. 2. Społeczna koncepcja zagospodarowania Śródki

ten teren do programu rewitalizacji, liczyła na ożywienie dzielnicy jako zaplecza dla turystycznych atrakcji Starego Miasta i Ostrowa Tumskiego z katedrą. Zaproponowała też w 2006 roku „Społeczną koncepcję zagospodarowania Śródki”³, w której postulowano między innymi przywrócenie komunikacji ze śródmieściem poprzez odbudowę przeprawy przez Cybinę i wyeksponowanie pozostałości pruskich fortyfikacji.

³ Dziękuję pani dr inż. arch. Gabrieli Klause za podzielenie się swoją wiedzą i doświadczeniami.

Pierwsze działania w ramach MPR, opisane jako program pilotażowy, doprowadziły do poprawy bezpieczeństwa, przede wszystkim jednak zaowocowały wieloma inicjatywami integracyjnymi z udziałem mieszkańców Śródkki. Korzystając z wzorów europejskich realizowano sprawdzone formy aktywizacji społecznej, czego przykładem była organizacja Dni Sąsiada od 2006 do 2010 roku. W ich ramach istotną rolę odgrywały inicjatywy edukacyjno-kulturalne, takie jak zwiedzanie Śródkki z przewodnikiem oraz pokazy filmów na ścianach kamienic. Na ich bazie organizowano w kolejnych latach cyklicznie „Przechadzki – kino, kawiarnia i spacer...”, których uczestnicy poznawali zabytki i historię dzielnicy.

Ryc. 3. Afisz „Przechadzki – kino, kawiarnia i spacer...”

Zaangażowanie mieszkańców Śródkki w zmianę zaniedbanego otoczenia wywołało zainteresowanie tym obszarem ze strony artystów, którzy zaczęli realizować tutaj wiele projektów. Jednym z pierwszych była „Re-generacja. Dzielnica Artystyczna. Międzynarodowa Wystawa Sztuki w zapomnianych dzielnicach miasta: Śródka” w 2006 roku. Jej organizatorem było Stowarzyszenie intercity, kuratorką Katarzyna Kujawska-Murphy. Artyści z kilku krajów zaprezentowali różne działania w przestrzeni dzielnicy: iluminacje, instalacje, pokazy świetlne na ścianach kamienic, kłatkach schodowych i na ulicach. Kuratorka stwierdziła: „Szczególnie osoby bezrobotne, żyjące ubogo i bez wyraźnego celu poczuły tożsamość z przedsięwzięciem; odnaleźli pasję i radość z niesienia nam pomocy, zapoznali się z artystami” (<http://www.cdv.pl>).

Ryc. 4. Fragment wystawy Re-generacja. Dzielnica Artystyczna. Śródka”

Udaną próbą wskazania wartości zaniedbanej przestrzeni był też w 2010 roku projekt „Drugie Miasto” *Teatru 8 Dnia* we współpracy z innymi artystami. Zdaniem Ewy Wójciak: „Śródce charakter i koloryt nadają ludzkie historie, dawni i współcześni mieszkańcy, ich opowieści, ich twarze, ich sylwetki, które będziemy starali się ocalić. To przedsięwzięcie będzie się odwoływać przede wszystkim do mieszkańców Śródki, którą nazywamy Republiką Śródecką” (<http://podroze.onet.pl>). Spektakl ściągnął wielu gości/widzów, mających okazję pozytywnie skonfrontować się z mitem „złej dzielnicy” i rozpoznać potencjalne wartości, jeśli nie wręcz uroki ukrywające się pod wieloletnimi zaniedbaniami. Po otwarciu mostu Jordana na Cybinie w kolejnych latach organizowano tutaj festyny gromadzące wszystkich mieszkańców Poznania, starano się bowiem pokazać Śródkę jako witalne i atrakcyjne miejsce dla artystów i biznesu.

Odbywające się na Śródce procesy były uważnie obserwowane przez mieszkańców całego Poznania i stały się szkołą partycypacji obywatelskiej, zachęcając mieszkańców innych dzielnic do aktywności. O powstawaniu licznych stowarzyszeń decydowało w największym stopniu niezadowolenie z działań władz miejskich i postępująca dewastacja dzielnic śródmiejskich ze Śródką na czele, na której nie udało się uniknąć negatywnych skutków skierowania na dzielnicę nie tylko uwagi artystów, ale też kapitału spekulacyjnego.

W jednym tylko 2009 roku roku powstały w zdegradowanych dzielnicach dwa stowarzyszenia: *Chwaliszewo i Piękne Jeżyce*, które miały na celu podniesienie bezpieczeństwa i estetyki okolicy, a także integrację mieszkańców i ożywienie dzielnicy. W kontakcie z Oddziałem Rewitalizacji zostało przeprowadzonych wiele akcji, w których mieszkańcy uczyli się współpracy i dbałości o najbliższe otoczenie.

Jedną z takich akcji były warsztaty projektowe „Warsztaty światła”, podczas których mieszkańcy uczestniczyli w projektowaniu świetlnych dekoracji bożonarodzeniowych na ulicach i placach Jeżyc i Chwaliszewa. Formę warsztatów projektowo-realizacyjnych miało też „Zielone podwórko” w ramach akcji „Odmień swoje podwórko”, zorganizowane w 2010 roku na Jeżycach, a następnie na Śródce i Chwaliszewie. Projekty zagospodarowania zgłoszonych podwórek zostały wykonane przez samych uczestników w konsultacji z architektami, artystami i architektami krajobrazu. Na tym etapie

mogły mieć one całkowicie swobodny charakter z uwzględnieniem wszystkich propozycji mieszkańców. Następnie zostały sporządzone projekty realizacyjne, dopasowane do bardzo skromnych środków i możliwe do wykonania przez samych zainteresowanych. Zostały posadzone odpowiednio dobrane rośliny, a także ustawione ławki czy piaskownice. Dalszym etapem było wykonanie artystycznych murali, a także impreza „Spotkajmy się w bramie”, podczas której wyświetlano filmową relację dokumentującą przebieg prac. W większości zapoczątkowane zmiany były następnie kontynuowane przez lokatorów, a w prywatnych kamienicach towarzyszyły im dalsze remonty poprawiające ich standard i estetykę. Na tym tle szczególnie wyraźny był brak takich działań w kamienicach komunalnych.

Ryc. 5. Akcja „Zielone podwórko”, ul. Staszica

Kolejną formą zachęcania do aktywności i jednocześnie pokazywania reguł funkcjonowania miasta były gry miejskie, początkowo nawiązujące do wcześniejszych wzorów europejskich, a następnie tworzone autorsko. Jedną z pierwszych gier była zorganizowana w 2009 roku „Future City Game – Re-wita Ostrówek – Miasto przyszłości”. Bazowała ona na opracowanych przez British Council grach „Creative Cities”, które zostały przeprowadzone na przykład w Oslo i Glasgow, a wcześniej zrealizowane w Łodzi w 2008 roku. W odróżnieniu od wcześniejszych przykładów jej uczestnikami byli nie tylko mieszkańcy, ale też specjaliści architekci, projektanci, urbaniści, socjologowie, a opisy znajdowały się na stronach oddziału rewitalizacji, podobnie jak relacje z innych wydarzeń. Kolejne gry miejskie miały różnorodną tematykę, na przykład miały zapoznać uczestników z tradycją Powstania Wielkopolskiego z okazji jego 90. rocznicy (Czas Patriotów).

Ryc. 6. Afisz gry miejskiej

go w 2006 roku. Miał się on stać sztandarowym „produktem turystycznym” Poznania, prowadząc od najstarszych zabytków Poznania na Ostrowiu Tumskim i Śródcie, przez Stary Rynek, centrum z wilhelmowskim zamkiem cesarskim do Jeżyc, jednej z dzielnic Poznania włączonych do miasta po rozbiórce fortyfikacji. Trakt miał być ważnym narzędziem promocyjnym skierowanym także do mieszkańców Poznania, stąd poza ofertą turystyczną istotną rolę odrywały akcje edukacyjne. Ponieważ początkowo zarówno rewitalizacja, jak trakt królewsko-cesarski były realizowane w Wydziale Rozwoju Miasta, to cele edukacyjne łączyły się z integracyjnymi – tym bardziej że podnosiły rangę okolic zaniedbanych lub pozostających na uboczu życia miejskiego. Istotna różnica w działaniach traktu i oddziały rewitalizacji polegała jednak na współpracy ze stowarzyszeniami i organizacjami obywatelskimi. O ile trakt bazował na działaniach instytucjonalnych, to w Miejskim Programie Rewitalizacji uczestniczyło wiele niezależnych twórców i aktywistów, przyczyniając się do pobudzenia świadomości obywatelskiej.

Jedną z pierwszych akcji promujących trakt były Dni Ostrowa Tumskiego w 2006 roku, zorganizowane pod hasłem „Tu się Polska zaczęła”, adresowane do różnych grup mieszkańców. Oprócz konferencji naukowej zaplanowano zajęcia dla dzieci szkolnych wszystkich szczebli, w tym wycieczki, warsztaty i pokazy filmów. Cykliczną imprezą stały się „Weekendy z historią”, poświęcone w kolejnych latach poszczególnym odcinkom traktu.

W obręb działań rewitalizacyjnych włączono także programy edukacyjne popularyzujące tematykę teatralną, taneczną, architektoniczną, adresowane do przedstawicieli różnych grup wiekowych. Ich głównym zadaniem było przybliżenie tematów związanych z historią, rozwojem i kształtowaniem miasta, ale też wskazywanie aktualnych problemów, na przykład przestępczości, reagowania i radzenia sobie z nią w warsztatach towarzyszących wykładom Uniwersytetu Alternatywnego (Podbrez, „Uwarunkowania, efekty i problemy wdrażania Miejskiego Programu Rewitalizacji”).

Miejski Program Rewitalizacji był też platformą współpracy różnych grup, zarówno niezależnych stowarzyszeń, jak innych jednostek Urzędu Miasta. W największym zakresie działania MPR łączyły się z inicjatywami Traktu Królewsko-Cesarskiego, powołanego

Nowy etap nastąpił w 2014 roku po otwarciu ICHOT (Interaktywne Centrum Historii Ostrowa Tumskiego – Brama Poznania), stanowiącego ważny punkt na trakcie, który powstał na bazie przekształconej przez Urząd Miasta społecznej koncepcji Rady Osiedla Śródka. Stało się to rzeczywistym punktem zwrotnym w ożywianiu dzielnicy i zaowocowało nie tylko rozszerzeniem oferty edukacyjno-kulturalnej. Dopiero w związku z tą instytucją zostały uruchomione prace remontowe, jak wymiana chodników czy remonty kamienic komunalnych, w ślad za czym nastąpiło ożywienie prywatnych inwestycji, pojawienie się nowych kawiarni, hoteli itp.

Jeśliby uznać trafność intuicyjnej hipotezy, że akceptacja różnych form integracji i partycypacji przez poprzednie władze miejskie była podyktowana koniecznością dopasowania się do wymogów unijnych, a zarazem traktowana jako niezobowiązująca działalność społeczna, to z czasem okazało się, że jednak nastąpiła znacząca przemiana postaw obywatelskich. Niewątpliwie można ją wiązać z wieloletnią edukacją społeczną, realizowaną w różnych formach w ramach Miejskiego Programu Rewitalizacji, ale też z szerszymi przemianami wynikającymi z otwarcia nowych możliwości działania i rozwoju całego sektora organizacji pozarządowych.

O skali narastającej frustracji społecznej świadczy powstanie stowarzyszenia My-Poznaniacy, które zawiązało się w trakcie dyskusji nad „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania 2008”, której przebieg opisał jeden z głównych uczestników, Lech Mergler. Komitet wyborczy My.Poznaniacy⁴ uzyskał znaczną liczbę głosów (9,32%) w wyborach do rady miasta w 2010 roku, co z kolei wpłynęło na wzmocnienie i ożywienie ruchów społecznych w Poznaniu, a w następnych wyborach w 2014 roku doprowadziło do zmiany prezydenta, którym został Jacek Jaśkowiak, kandydat PO deklarujący swoje pochodzenie z ruchów społecznych.

Pomiędzy tymi wyborami samorządowymi wyraźnie ujawniły się efekty wieloletniej edukacji społecznej prowadzonej w ramach programu rewitalizacji, ale też przez liczne organizacje obywatelskie. Wpłynęło to też na pewną zmianę formuły działania Miejskiego Programu Rewitalizacji. Z jednej strony coraz bardziej widoczna jest potrzeba powiązania działań edukacyjno-społecznych z poprawą stanu technicznego budynków i ulic, co synergicznie wzmacnia przemianę miasta. Z kolei jednak ujawniają się też niepożądane skutki przemian, gdy poddany odnowie fragment miasta podlega gentryfikacji. Być może jest to jedną z przyczyn, że edukacja kierowana jest nie tylko do wybranych mieszkańców Poznania, ale ma kształtować odpowiednie traktowanie przestrzeni publicznej całego miasta. Taki charakter ma projekt edukacyjno-kulturalny *Wspólna nie znaczy niczyja* zorganizowany „na rzecz przestrzeni publicznej (...) przez Stowarzyszenie Forum Rewitalizacji w partnerstwie z miastem Poznań oraz Wydziałem Architektury Politechniki Poznańskiej” w 2014 roku i zaplanowany na kolejne lata. Jak piszą organizatorzy w publikacji towarzyszącej konferencji, celem projektu było podniesienie poziomu wiedzy na temat przestrzeni publicznej, kreowanie pozytywnych postaw użytkowników przestrzeni i aktywizacja mieszkańców terenów rewitalizowanych, na których skoncentrowano takie działania, jak warsztaty, gry miejskie,

⁴ Z My-Poznaniacy wyłoniło się w 2014 stowarzyszenie Prawo do Miasta.

zajęcia lekcyjne itp. W trakcie konferencji podsumowującej pierwszy etap zaprezentowano założenia i działania w ramach projektu. Szczególną rolę odegrały w nim programy skierowane do szkół, a także nowatorska publikacja Alicji Szyguły i Jakuba Głaza *Wspólne nie znaczy niczyje*, adresowana do dzieci i dorosłych.

Innym istotnym przykładem sukcesu wieloletniej edukacji i dowodem przyswojenia nowych reguł działania był *Program dla Śródmieścia* (w pełnym brzmieniu „Założenia i kierunki zintegrowanego programu odnowy i rozwoju śródmieścia Poznania na lata 2014–2030”)⁵. Powstał on w efekcie współpracy radnych z Komisji Rewitalizacji oraz Polityki Przestrzennej, Oddziału Rewitalizacji, organizacji społecznych i ekspertów, a został przyjęty w 2014 roku. O jego kształcie zdecydowały postulaty zgłaszane przez mieszkańców, głównie w trakcie cyklicznych, tematycznych debat publicznych, które ujawniły, że mieszkańcy prezentują wysoką znajomość reguł funkcjonowania miasta, a także że nastąpi wzrost poczucia sprawczości. Zasady procedowania *Programu dla Śródmieścia* wynikały też z przyjęcia przez kilku radnych nowych zasad partycypacji, można więc mówić w tym przypadku o dwustronnej edukacji społecznej.

Ryc. 7. Zaproszenie na konsultacje społeczne w sprawie ul. Taczaka

Ujawniło się to także w mniejszej skali, na przykład podczas starań o odnowienie ul. Taczaka w Poznaniu. Stopniowy upadek ulicy następował w typowy dla całego śródmieścia sposób: wyprowadzka klasy średniej pozwoliła objąć panowanie nad ulicą przez chuliganów i zmniejszyła poczucie bezpieczeństwa, przeniesienie części wydziałów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza do peryferyjnego kampusu na Morasku przyczyniło się do częściowego odpływu studentów, a bliskość centrum handlowego pogłębiła problemy parkingowe. Z inicjatywy przedsiębiorców rozpoczęto konsultacje społeczne z poparciem Komisji Rewitalizacji i Rady Osiedla Stare Miasto. Na podsta-

⁵ Historia działań i przyjęty program: <http://www.poznan.pl/mim/s8a/zintegrowany-program-odnowy-i-rozwoju-srodmiescia-poznania-na-lata-2014-2030,p,1025,25278.html> (dostęp: 15.06.2015).

wie wyników ankiety zdecydowano o częściowej zmianie systemu komunikacji, pozwalającej na wystawienie kawiarnianych stolików na ulicę, a respektując obawy lokatorów o zakłócenia ciszy, restauratorzy zobowiązali się zadbać o wyciszenie lokali i utrzymanie porządku.

Kolejnym krokiem w tworzeniu procedur partycypacyjnych i włączania mieszkańców tej ulicy w reguły funkcjonowania miasta było ogłoszenie w 2014 roku konkursu architektonicznego pod nazwą: „Przestrzeń wspólna – opracowanie koncepcji zagospodarowania ulic Taczaka i Garncarskiej w Poznaniu jako przestrzeni zamieszkania, usług, ruchu i spotkań”. Do jury zostali zaproszeni nie tylko eksperci i radni, ale też mieszkańcy, co oznaczało uznanie ich kompetencji ujawnionych i/lub nabytych w trakcie konsultacji społecznych dotyczących tego fragmentu miasta.

Uznanie, że kompetencje mieszkańców uprawniają ich do udziału w decyzjach dotyczących miasta świadczy kolejny konkurs ogłoszony w 2015 roku. Tematem „Poznań – centrum od nowa” było „opracowanie koncepcji zagospodarowania przestrzeni publicznej obszaru ścisłego centrum miasta ze szczególnym uwzględnieniem ulicy Święty Marcin”, omówiony na stronie Oddziału Poznańskiego SARP. Opinie mieszkańców uwzględniano już na etapie tworzenia koncepcji zagospodarowania większego obszaru miasta, a nie dopiero w ramach dyskusji nad gotowymi projektami. Znaczący jest także skład jury, do którego weszli architekci, Miejski Konserwator Zabytków, plastyk miejski, przedstawiciele rady osiedli i Koalicji Święty Marcin – organizacji społecznej, a także inne osoby zaangażowane w dyskusje na temat śródmieścia.

Ryc. 8. Wystawa prac pokonkursowych na ul. Św. Marcin

Te przykłady dowodzą, że od 2005 roku, gdy pojawiły się pierwsze rewitalizacyjne działania partycypacyjne, znacząco wzrosła nie tylko aktywność mieszkańców, ale też ich znajomość zasad funkcjonowania miasta i umiejętność współdziałania. Zarazem przykłady poznańskie pokazują, że dopiero równoległe działania w sferze edukacji oraz materialnej poprawy jakości przestrzeni są w stanie trwale zmienić zarówno obraz miasta, jak postawy mieszkańców.

Można też zaryzykować stwierdzenie, że nawet instrumentalne traktowanie edukacji społecznej i ograniczone przez władze aktywizowanie mieszkańców zawiera w sobie potencjalny „element wywrotowy”, prowadzi bowiem do zmian mentalności i postaw społecznych, które mogą wykroczyć poza zamierzone ramy. Natomiast realizowanie przez mieszkańców prawa do współdecydowania i współodpowiedzialności wpływa na postawy przedstawicieli władzy i stanowi rodzaj zwrotnej edukacji społecznej, skłaniającej do podmiotowego traktowania wszystkich uczestników procesów społecznych. Co z kolei może też prowadzić do wniosku, że obawy o poziom całej edukacji, w tym edukacji obywatelskiej, można traktować jako głosy w obronie demokracji i świadomego obywatelstwa.

BIBLIOGRAFIA

- Każmierczak B. i in., *Oceny rewitalizacji. Studium zmian na poznańskiej Śródcie*, Poznań 2011.
- Mergler L., *Konflikt o przestrzeń, czyli spór o kształt „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania 2008”*, w: *Poznań konfliktów, Rejestracja, opis, diagnoza wybranych konfliktów lokalnych*. Poznań 2008.
- Podbrez L., *Miejski Program Rewitalizacji dla Poznania*, w: *Konferencja Śląskiego Związku Gmin i Powiatów, Miasto XXI wieku*. 8–9.12.2008.
- Podbrez L., *Uwarunkowania, efekty i problemy wdrażania Miejskiego Programu Rewitalizacji w Poznaniu*, 2KRM_Poznań-MPR_ref.
- Przestrzeń wspólna – regulamin konkursu na opracowanie koncepcji zagospodarowania ulic Ta-czaka i Garncarskiej w Poznaniu jako przestrzeni zamieszkania, usług, ruchu i spotkań. Materiały konkursowe SARP*, oprac. Katarzyna Wrońska, Przemysław Woźny, Poznań, styczeń 2014.
- Szyguła A., Głaz J., *Wspólne nie znaczy niczyje*, il. O. Woldańska-Płocińska, Poznań 2014.
- Wspólna nie znaczy niczyja*, publikacja zbiorowa, materiały konferencyjne, Poznań 2015.

Źródła internetowe

- Drugie miasto – Śródka*, <https://vimeo.com/26720025> (dostęp: 6.02.2016).
- Konkurs centrum Poznania*, <http://poznan.sarp.org.pl/?p=3688> (dostęp: 10.11.2015).
- Poznań: Drugie Miasto na Śródcie*, <http://podroze.onet.pl/poznan-drugie-miasto-na-srodce/9x81x> (dostęp: 6.02.2016).
- „*Rewitalizacja miasta*” – *seminarium*, <http://www.cdv.pl/aktualnosci-archiwum/qrewitalizacja-miastaq-seminariu.html> (dostęp: 6.02.2016).

Hanna Grzeszczuk-Brendel: Rewitalizacja jako proces edukacji społecznej

Streszczenie: Autorka przedstawia aktywność mieszkańców w procesie rewitalizacji na przykładzie procesów dokonujących się w Poznaniu na przełomie XX i XXI wieku. Przegląd prowadzonych działań unaocznia nie tylko przemiany instrumentów i metod postępowania, ale przede wszystkim jest prezentacją procesów samoedukacji wszystkich uczestników: stowarzyszeń, władz miasta i mieszkańców. Istotne są także przedstawione przykłady celowych inicjatyw edukacyjno-kulturalnych adresowanych do mieszkańców i prowadzonych z mieszkańcami w ramach Miejskiego Programu Rewitalizacji. Kumulacja tych działań doprowadziła nie tylko do pobudzenia świadomości obywatelskiej, więzi sąsiedzkich i lokalnych identyfikacji, ale też zainicjowała indywidualne przemiany mentalne. W efekcie wykształciły się wielowątkowe zależności: realizowanie przez mieszkańców prawa do współdecydowania i współodpowiedzialności wpływa na postawy przedstawicieli władzy i stanowi rodzaj zwrotnej edukacji społecznej, składającej do podmiotowego traktowania wszystkich uczestników procesów społecznych.

Słowa kluczowe: samoedukacja społeczna, rewitalizacja, Poznań, aktywność mieszkańców, praca do miasta, partycypacja

Title: Revitalization as a process of social education

Abstract: The author shows the activity of the inhabitants in the process of revitalization which took place in Poznan at the turn of the 20. and 21. century. Overview of actions demonstrates the transformation of instruments and methods of conduct, but also is a presentation process of self-education of all participants: the associations, municipal authorities and residents. Relevant are also the examples of intentional educational and cultural initiatives addressed to the residents and held with residents in the framework of the Urban Renewal Program. Accumulation of these activities led to stimulate of civic awareness, neighborly relationship and local identification, but also initiated the transformation of individual mental. As a result, they developed a multi-threaded relationship: realization by the people of the right to co-decision and shared responsibility influences the attitudes of representatives of the local authorities and a kind of reciprocal social education, leaning to the subjective treatment of all participants of social processes.

Keywords: social self-education, revitalization, Poznan, residents activity, right to the city, participation